פרשת כי תשא

ספר שמות · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק ל׳

י״א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ב כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל֮ לִפְקֻדֵיהֶם֒ וְנָתְנ֣וּ אִ֣ישׁ כֹּ֣פֶר נַפְשׁ֗וֹ לַיהוָה֮ בִּפְקֹ֣ד אֹתָם֒ וְלֹא־יִהְיֶ֥ה בָהֶ֛ם נֶ֖גֶף בִּפְקֹ֣ד אֹתָֽם׃

כי תשא. לְשׁוֹן קַבָּלָה, כְּתַרְגּוּמוֹ; כְּשֶׁתַּחְפֹּץ לְקַבֵּל סְכוּם מִנְיָנָם לָדַעַת כַּמָּה הֵם, אַל תִּמְנֵם לַגֻּלְגֹּלֶת, אֶלָּא יִתְּנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְתִמְנֶה אֶת הַשְּׁקָלִים וְתֵדַע מִנְיָנָם׃

ולא יהיה בהם נגף. שֶׁהַמִּנְיָן שׁוֹלֵט בּוֹ עַיִן הָרָע, וְהַדָּבָר בָּא עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּימֵי דָּוִד (שמואל ב כ״ד)׃

י״ג זֶה | יִתְּנ֗וּ כָּל־הָעֹבֵר֙ עַל־הַפְּקֻדִ֔ים מַחֲצִ֖ית הַשֶּׁ֣קֶל בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ עֶשְׂרִ֤ים גֵּרָה֙ הַשֶּׁ֣קֶל מַחֲצִ֣ית הַשֶּׁ֔קֶל תְּרוּמָ֖ה לַיהוָֽה׃

זה יתנו. הֶרְאָה לוֹ כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וּמִשְׁקָלָהּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל וְאוֹמֵר לוֹ כָּזֶה יִתְּנוּ (תלמוד ירושלמי שק׳ א׳)׃

העבר על הפקדים. דֶּרֶךְ הַמּוֹנִין מַעֲבִירִין אֶת הַנִּמְנִין זֶה אַחַר זֶה, וְכֵן כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט (ויקרא כ״ז), וְכֵן תַּעֲבִרְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֶה (ירמיהו ל״ג)׃

מחצית השקל בשקל הקדש. בְּמִשְׁקַל הַשֶּׁקֶל שֶׁקָּצַבְתִּי לְךָ לִשְׁקֹל בּוֹ שִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן שְׁקָלִים הָאֲמוּרִין בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה׃

עשרים גרה השקל. עַכְשָׁו פֵּרֵשׁ לְךָ כַּמָּה הוּא׃

גרה. לְשׁוֹן מָעָה; וְכֵן בִּשְׁמוּאֵל (א׳ ב׳), יָבוֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וְכִכַּר לָחֶם׃

עשרים גרה השקל. שֶׁהַשֶּׁקֶל הַשָּׁלֵם אַרְבָּעָה זוּזִים, וְהַזּוּז מִתְחַלְּתוֹ חֲמֵשׁ מָעוֹת, אֶלָּא בָּאוּ וְהוֹסִיפוּ עָלָיו שְׁתּוּת וְהֶעֱלוּהוּ לְשֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף, וּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הַזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ יִתְּנוּ תְּרוּמָה לַה׳ (בכורות ה׳)׃

י״ד כֹּ֚ל הָעֹבֵ֣ר עַל־הַפְּקֻדִ֔ים מִבֶּ֖ן עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָ֑ה וָמַ֣עְלָ֔ה יִתֵּ֖ן תְּרוּמַ֥ת יְהוָֽה׃

מבן עשרים שנה ומעלה. לְמֶדְךָ כָּאן שֶׁאֵין פָּחוּת מִבֶּן עֶשְׂרִים יוֹצֵא לַצָּבָא וְנִמְנֶה בִּכְלַל אֲנָשִׁים׃

ט״ו הֶֽעָשִׁ֤יר לֹא־יַרְבֶּה֙ וְהַדַּ֣ל לֹ֔א יַמְעִ֖יט מִמַּחֲצִ֣ית הַשֶּׁ֑קֶל לָתֵ֗ת אֶת־תְּרוּמַ֛ת יְהוָ֖ה לְכַפֵּ֥ר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶֽם׃

לכפר על נפשתיכם. שֶׁלֹּא תִּנָּגְפוּ עַל יְדֵי מִנְיָן; דָּ״אַ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, לְפִי שֶׁרָמַז לָהֶם כָּאן ג׳ תְּרוּמוֹת — שֶׁנִּכְתַּב כָּאן תְּרוּמַת ה׳ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, אַחַת תְּרוּמַת אַדָנִים שֶׁמִּנָּאן כְּשֶׁהִתְחִילוּ בִּנְדֶבַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנָּתְנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְעָלָה לְמֵאַת הַכִּכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר (שמות ל״ח), וּמֵהֶם נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף וְגוֹ׳ (שם); וְהַשֵּׁנִית אַף הִיא עַל יְדֵי מִנְיָן, שֶׁמִּנָּאן מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הוּא הַמִּנְיָן הָאָמוּר בְּתְחִלַּת חֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית (במדבר א׳), וְנָתְנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְהֵן לִקְנוֹת מֵהֶן קָרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְהַשְּׁוּוּ בָהֶם עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים, וְעַל אוֹתָהּ תְּרוּמָה נֶאֱמַר לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים; וְהַשְּׁלִישִׁית הִיא תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּל מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת (שמות ל״ה), וְלֹא הָיְתָה יַד כֻּלָּם שָׁוָה בָּהּ אֶלָּא אִישׁ מַה שֶּׁנְּדָבוֹ לִבּוֹ׃

ט״ז וְלָקַחְתָּ֞ אֶת־כֶּ֣סֶף הַכִּפֻּרִ֗ים מֵאֵת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְנָתַתָּ֥ אֹתוֹ֙ עַל־עֲבֹדַ֣ת אֹ֔הֶל מוֹעֵ֑ד וְהָיָ֤ה לִבְנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֣ל לְזִכָּר֔וֹן לִפְנֵ֖י יְהוָ֑ה לְכַפֵּ֖ר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶֽם׃ {פ}

ונתת אתו על עבדת אהל מועד. לָמַדְתָּ שֶׁנִּצְטַוּוּ לִמְנוֹתָם בִּתְחִלַּת נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן, אַחַר מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס בָּהֶם מַגֵּפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּגֹּף ה׳ אֶת הָעָם; מָשָׁל לְצֹאן הַחֲבִיבָה עַל בְּעָלֶיהָ שֶׁנָּפַל בָּהּ דֶּבֶר וּמִשָּׁפְסַק אָמַר לוֹ לְרוֹעֶה בְּבַקֶּשָׁה מִמְּךָ מְנֵה אֶת צֹאנִי וְדַע כַּמָּה נוֹתְרוּ בָהֶם, לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלָיו; וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַמִּנְיָן הַזֶּה הוּא הָאָמוּר בְּחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וְהַמִּשְׁכָּן הוּקַם בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים וְגוֹ׳ (שמות מ׳), וּמֵהַמִּנְיָן הַזֶּה נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים — מִשְׁקָלִים שֶׁלּוֹ — שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת וְגוֹ׳ (שם ל״ח), הָא לָמַדְתָּ שְׁתַּיִם הָיוּ, אֶחָד בִּתְחִלַּת נִדְבָתָן אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה בְּאִיָּר מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וְאִם תֹּאמַר וְכִי אֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל שָׁוִים — ו׳ מֵאוֹת אֶלֶף וְג׳ אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים — שֶׁהֲרֵי בְּכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה נֶאֱמַר כֵּן, וּבַחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים אַף בּוֹ נֶאֱמַר כֵּן וַיִּהְיוּ כָּל הַפְּקוּדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים (במדבר א׳), וְהָלֹא בִּשְׁתֵּי שָׁנִים הָיוּ, וְאֵ״אֶ שֶׁלֹּא הָיוּ בִּשְׁעַת מִנְיָן הָרִאשׁוֹן בְּנֵי י״ט שָׁנָה שֶׁלֹּא נִמְנוּ וּבִשְׁנֵיהֶם נַעֲשׂוּ בְּנֵי כ׳; תְּשׁוּבָה לַדָּבָר: אֵצֶל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים בְּשָׁנָה אַחַת נִמְנוּ, אֲבָל לְמִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיוּ שְׁתֵּי שָׁנִים, לְפִי שֶׁלִּיצִיאַת מִצְרַיִם מוֹנִין מִנִּיסָן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּ׳ רֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ב׳), וְנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן בְּרֹאשׁוֹנָה וְהוּקַם בַּשְּׁנִיָּה, שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה שָׁנָה בְּאֶחָד בְּנִיסָן, אֲבָל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים

מְנוּיִין לְמִנְיַן שְׁנוֹת עוֹלָם, הַמַּתְחִילִין מִתִּשְׁרֵי, נִמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים בְּשָׁנָה אַחַת – הַמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן הָיָה בְּתִשְׁרֵי לְאַחַר י״הַכִּ שֶׁנִּתְרַצָּה הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לִסְלֹחַ לָהֶם וְנִצְטַוּוּ עַל הַמִּשְׁכָּן, וְהַשֵּׁנִי בְּאֶחָד בְּאִיָּר:

על עבדת אהל מועד. הֵן הָאֲדָנִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ:

י״ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

י״ח וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם:

כיור. כְּמִין דּוּד גְּדוֹלָה וְלָהּ דַּדִּים הַמְּרִיקִים בְּפִיהֶם מַיִם:

וכנו. כְּתַרְגּוּמוֹ בְּסִיסָהּ, מוֹשָׁב מְתֻקָּן לַכִּיּוֹר:

לרחצה. מוּסָב עַל הַכִּיּוֹר:

ובין המזבח. מִזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁהוּא לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה הַכִּיּוֹר מָשׁוּךְ קְמָעָא, וְעוֹמֵד כְּנֶגֶד אֲוִיר שֶׁבֵּין הַמִּזְבֵּחַ וְהַמִּשְׁכָּן, וְאֵינוֹ מַפְסִיק כְּלָל בֵּינְתַיִם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ׳), – כְּלוֹמַר מִזְבֵּחַ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, הָא כֵּיצַד? מָשׁוּךְ קְמָעָא כְּלַפֵּי הַדָּרוֹם; כָּךְ שְׁנוּיָה בִּזְבָחִים:

י״ט וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם:

את ידיהם ואת רגליהם. בְּבַת אַחַת הָיָה מְקֻדָּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו; וְכָךְ שָׁנִינוּ בִּזְבָחִים (דף י״ט); כֵּיצַד קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם? מַנִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַיְמָנִית וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמָאלִית וּמְקֻדָּשׁ:

כ׳ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה:

בבאם אל אהל מועד. לְהַקְטִיר שַׁחֲרִית וּבֵין הָעַרְבַּיִם קְטֹרֶת, אוֹ לְהַזּוֹת מִדַּם פַּר כֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ וּשְׂעִירֵי עֲ״זָ:

ולא ימתו. הָא אִם לֹא יִרְחֲצוּ יָמוּתוּ, שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹת, וּמִכְלָל לָאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן:

אל המזבח. הַחִיצוֹן, שֶׁאֵין כָּאן בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד אֶלָּא בֶּחָצֵר:

כ״א וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָקַּת־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: {פ}

ולא ימתו. לְחַיֵּב מִיתָה עַל הַמְשַׁמֵּשׁ בַּמִּזְבֵּחַ וְאֵינוֹ רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁהַמִּיתָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא עַל הַנִּכְנָס לַהֵיכָל:

כ״ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

כ״ג וְאַתָּה קַח־לְךָ בָּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וּקְנֵה־בֶשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם:

בשמים ראש. חֲשׁוּבִים:

וקנמן בשם. לְפִי שֶׁהַקִּנָּמוֹן קְלִפַּת עֵץ הוּא, יֵשׁ שֶׁהוּא טוֹב וְיֵשׁ בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְטַעַם, וְיֵשׁ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּעֵץ, לְכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר קִנָּמָן בֶּשֶׂם – מִן הַטּוֹב:

מחציתו חמשים ומאתים. מַחֲצִית הֲבָאָתוֹ תִּהֵא חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, נִמְצָא כֻּלּוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת, כְּמוֹ שִׁעוּר מָר דְּרוֹר, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹ חֲצָאִין, גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא לַהֲבִיאוֹ לַחֲצָאִין, לְהַרְבּוֹת בּוֹ ב׳ הַכְרָעוֹת, שֶׁאֵין שׁוֹקְלִין עַיִן בְּעַיִן; וְכָךְ שְׁנוּיָה בְּכֶרֶתוֹת:

וקנה בשם. קָנֶה שֶׁל בֹּשֶׂם; לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָנִים שֶׁאֵינָן שֶׁל בֹּשֶׂם הֻצְרַךְ לוֹמַר קְנֵה בֹשֶׂם:

חמשים ומאתים. סַךְ מִשְׁקָל כֻּלּוֹ:

כ״ד וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין:

וקדה. שֵׁם שֹׂרֶשׁ עֵשֶׂב, וּבִלְשׁוֹן חֲכָמִים קְצִיעָה:

הין. י״ב לֹגִין; וְנֶחְלְקוּ בוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר בּוֹ שָׁלְקוּ אֶת הָעִקָּרִין, אָמַר לוֹ ר׳ יְהוּדָה וַהֲלֹא לָסוּךְ אֶת הָעִקָּרִין אֵינוֹ סִפֵּק אֶלָּא שְׁרָאוּם בַּמַּיִם שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ הִצִּיף עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן עַד שֶׁקָּלַט הֲרֵיחַ, וְקִפְּחוֹ לַשֶּׁמֶן מֵעַל הָעִקָּרִין (הוריות י״א):

כ״ה וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה:

רקח מרקחת. רֹקַח שֵׁם דָּבָר הוּא, וְהַטַּעַם מוֹכִיחַ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ רָקַח, רָגַע; וְאֵינוֹ כְּמוֹ רֹגַע הַיָּם (ישעיהו נ״א), וּכְמוֹ רֹקַע הָאָרֶץ (שם מלכים ב), שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה; וְכָל דָּבָר הַמְעֹרָב בַּחֲבֵרוֹ עַד שֶׁזֶּה קוֹפֵחַ מִזֶּה אוֹ רֵיחַ אוֹ טַעַם קָרוּי מְרֻקָּחַת:

רקח מרקחת. רֹקַח הֶעָשׂוּי עַ״י אֻמָּנוּת וְתַעֲרוֹבוֹת:

מעשה רקח. שֵׁם הָאֻמָּן בַּדָּבָר:

כ״ו וּמָשַׁחְתָּ בּוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת:

ומשחת בו. כָּל הַמְּשִׁיחוֹת כְּמִין כִּי, חוּץ מִשֶּׁל מְלָכִים שֶׁהֵן כְּמִין נֵזֶר (כריתות ה׳):

כ״ז וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת:

כ״ח וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ:

כ״ט וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

וקדשת אתם. מִשִּׁיחָה זוֹ מְקַדֶּשְׁתָּם לִהְיוֹת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמַה הִיא קִדֻּשָּׁתָם? **כל הנגע** וְגוֹ׳: כָּל הָרָאוּי לִכְלִי שָׁרֵת, מִשֶּׁנִּכְנַס לְתוֹכוֹ, קָדוֹשׁ קֹדֶשׁ הַגּוּף — לְפָסֵל בְּיוֹצֵא וְלִינָה וּטְבוּל יוֹם וְאֵינוֹ נִפְדֶּה לָצֵאת לְחֻלִּין, אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם אֵין מְקֻדָּשִׁין; וּשְׁנוּיָה הִיא מִשְׁנָה שְׁלֵמָה אֵצֶל מִזְבֵּחַ: מִתּוֹךְ שֶׁנֶּ׳ כָּל הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ (שמות כ״ט), שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, תַּ״ל כְּבָשִׂים, מַה כְּבָשִׂים רְאוּיִים אַף כָּל רָאוּי; כָּל מְשִׁיחַת מִשְׁכָּן וְכֵלִים וּמְלָכִים מְתֻרָגְּמִ לְשׁוֹן רִבּוּי, לְפִי שֶׁאֵין צָרִךְ מְשִׁיחָתָן אֶלָּא לְגִדְלָה, כִּי כֵן יִסַּד הַמֶּלֶךְ שֶׁזֶּה חִנּוּךְ גְּדֻלָּתָן, וּשְׁאָר מְשִׁיחוֹת — כְּמוֹ רְקִיקִין מְשׁוּחִין (שם), וְרֹאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ (עמוס ו׳) — לְשׁוֹן אֲרַמִּית בָּהֶן כִּלְשׁוֹן עִבְרִית:

ל׳ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשַׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי:

ל״א וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם:

לדרתיכם. מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר שֶׁכִּלּוּ קַיָּם לֶעָתִיד לָבֹא:

זה. בְּגִימַטְרִיָּא תְּרֵיסַר לֵגִין הֲווּ (כריתות ה׳):

ל״ב עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם:

לא ייסך. בִּשְׁנֵי יוּדִי״ן, לְשׁוֹן לֹא יִפְעַל, כְּמוֹ (דברים ה טו) לְמַעַן יִיטַב לָךְ:

על בשר אדם לא ייסך. מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה עַצְמוֹ:

ובמתכנתו לא תעשו כמהו. בְּסִכּוּם סַמָּנָיו לֹא תַּעֲשׂוּ אַחֵר כְּמוֹהוּ בְּמִשְׁקָל סַמָּנִין הַלָּלוּ לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן, אֲבָל אִם פָּחַת אוֹ רִבָּה סַמְמָנִין לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן מַתָּר, וְאַף הֶעָשׂוּי בְּמַתְכֻּנְתּוֹ שֶׁל זֶה, אֵין הַפֶּה מְמֻנֶּה חַיָּב אֶלָּא הָרוֹקְחוֹ:

ובמתכנתו. לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ (שמות ה ח) מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים, וְכֵן בְּמַתְכֻּנְתָּהּ שֶׁל קְטֹרֶת:

ל״ג אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: {ס}

ואשר יתן ממנו. מֵאוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה:

על זר. שֶׁאֵינוֹ צָרִךְ כְּהֻנָּה וּמַלְכוּת:

ל״ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה:

נטף. הוּא צָרִי, וְעַל שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף קָרוּי נָטָף, וּבְלַעַז גומ״א, וְהַצָּרִי קוֹרִין לוֹ טרי״אקה:

ושחלת. שׁוֹרֶשׁ בֹּשֶׂם חָלָק וּמַצְהִיר כְּצִפֹּרֶן, וּבִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה קָרוּי צִפֹּרֶן, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס וְטוּפְרָא:

וחלבנה. בֹּשֶׂם שֶׁרֵיחוֹ רַע, וְקוֹרִין לוֹ גַלְבָּנָא, וּמְנָאָהּ הַכָּתוּב בֵּין סַמָּנֵי הַקְּטֹרֶת לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יֵקַל בְּעֵינֵינוּ לְצָרֵף עִמָּנוּ בַּאֲגֻדַּת תַּעֲנִיּוֹתֵינוּ וּתְפִלּוֹתֵנוּ אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ נִמְנִין עִמָּנוּ:

סמים. אֲחֵרִים:

ולבנה זכה. מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ י״א סַמָּנִין נֶאֶמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי – מִעוּט סַמִּים שְׁנַיִם, נָטָף וּשְׁחֶלֶת וְחֶלְבְּנָה ג׳, הֲרֵי חֲמִשָּׁה, סַמִּים לְרַבּוֹת עוֹד כְּמוֹ אֵלּוּ הֲרֵי עֲשָׂרָה, וּלְבוֹנָה הֲרֵי י״א; וְאֵלּוּ הֵן הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם הֲרֵי ח׳ – שֶׁהַשִּׁבֹּלֶת וְנֵרְדְּ אֶחָד, שֶׁהַנֵּרְדְּ דּוֹמֶה לְשִׁבֹּלֶת – הַקִּשְׁטָ וְהַקְלוּפָה וְקִנָּמוֹן הֲרֵי י״א; בְּרִית כַּרְשִׁינָה אֵינוֹ נִקְטָר אֶלָּא בּוֹ שָׁפִין אֶת הַצִּפֹּרֶן לְלַבְּנָה שֶׁתְּהֵא נָאָה (כריתות ו׳):

בד בבד יהיה. אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה הַנִּזְכָּרִים כָּאן יִהְיוּ שָׁוִין מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל – כְּמִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה כָּךְ מִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה – וְכֵן שָׁנִינוּ: הַצָּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקָל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה (שם); וּלְשׁוֹן בַּד נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהוּא לְשׁוֹן יָחִיד, אֶחָד בְּאֶחָד יִהְיוּ – זֶה כְּמוֹת זֶה:

ל״ה וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ:

ממלח. כְּתַרְגּוּמוֹ מְעֹרָב, שֶׁיְּעֹרֶב שְׁחִיקָתָן יָפֶה יָפֶה זֶה עִם זֶה; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּמָה לוֹ וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים (יונה א׳), מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ (יחזקאל כ״ז) – עַל שֵׁם שֶׁמְּהַפְּכִין אֶת הַמַּיִם בְּמְשׁוֹטוֹת כְּשֶׁמַּנְהִיגִים אֶת הַסְּפִינָה, כְּאָדָם הַמְהַפֵּךְ בְּכַף בֵּיצִים טְרוּפוֹת לְעָרְבָן עִם הַמַּיִם, וְכָל דָּבָר שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְעָרֵב יָפֶה יָפֶה מְהַפְּכוֹ בְּאֶצְבַּע אוֹ בְּבֶזֶךְ:

ממלח טהור קדש. מְמֻלָּח יִהְיֶה, וְטָהוֹר יִהְיֶה וְקֹדֶשׁ יִהְיֶה:

ל״ו וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:

ונתתה ממנה וגו׳. הִיא קְטֹרֶת שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁעַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי שֶׁהוּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד:

אשר אועד לך שמה. כָּל מוֹעֲדֵי דִּבּוּר שֶׁאֶקָּבַע לְךָ, אֲנִי קוֹבְעָם לְאוֹתוֹ מָקוֹם:

ל״ז וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה:

במתכנתה. בְּמִנְיַן סַמְמָנֶיהָ:

קדש תהיה לך לה׳. שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂנָּה אֶלָּא לִשְׁמִי:

ל״ח אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: {ס}

להריח בה. אֲבָל עוֹשֶׂה אַתָּה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ מִשֶּׁלְּךָ, כְּדֵי לְמָכְרָהּ לַצִּבּוּר (כריתות ה׳):

פרק ל״א

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:

ב׳ רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה:

קראתי בשם –. לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי – אֶת בְּצַלְאֵל:

ג׳ וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה:

חכמה. מַה שֶּׁאָדָם שׁוֹמֵעַ מֵאֲחֵרִים וְלָמֵד:

תבונה. מֵבִין דָּבָר מִלִּבּוֹ מִתּוֹךְ דְּבָרִים שֶׁלָּמַד:

דעת. רוּחַ הַקֹּדֶשׁ:

ד׳ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת:

לחשב מחשבת. אֲרִיגַת מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב:

ה׳ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלְאֹת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה:

ובחרשת. לְשׁוֹן אָמָנוּת, כְּמוֹ חָרָשׁ חָכָם (ישעיהו מ׳), וְאַנְקְלוֹס פִּרֵשׁ, וְשִׁנָּה בְּפֵרוּשָׁן, שֶׁחָרַשׁ אֲבָנִים קָרוּי אָמָן וְחָרַשׁ עֵץ קָרוּי נַגָּר:

למלאת. לְהוֹשִׁיבָהּ בְּמִשְׁבֶּצֶת שֶׁלָּהּ בְּמִלּוּאָהּ – לַעֲשׂוֹת הַמִּשְׁבֶּצֶת לְמִדַּת מוֹשַׁב הָאֶבֶן וְעָבְיָהּ:

ו׳ וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חַכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃

ובלב כל חכם לב וגו׳. וְעוֹד שֶׁאַר חַכְמֵי לֵב יֵשׁ בָּכֶם, וְכָל אֲשֶׁר נָתַתִּי בּוֹ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃

ז׳ אֶת | אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֶת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃

ואת הארן לעדת. לְצֹרֶךְ לֻחוֹת הָעֵדוּת׃

ח׳ וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃

הטהרה. עַל שֵׁם זָהָב טָהוֹר׃

ט׳ וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ׃

י׳ וְאֶת בִּגְדֵי הַשָּׂרֶד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃

ואת בגדי השרד. אוֹמֵר אֲנִי – לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא – שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבִּבְגְדֵי כְהֻנָּה מְדַבֵּר, לְפִי שֶׁנֶּ׳ אֶצְלָם וְאֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן, אֶלָּא אֵלּוּ בִּגְדֵי הַשָּׂרָד הֵם בִּגְדֵי הַתְּכֶלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי הָאֲמוּרִין בְּפָרָשַׁת מַסָּעוֹת, וְנָתְנוּ אֶל בֶּגֶד תְּכֶלֶת וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי (במדבר ד׳); וְנִרְאִין דְּבָרִי, שֶׁנֶּ׳ וּמִן הַתְּכֶלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִּגְדֵי שָׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (שמות ל״ט), וְלֹא הֻזְכַּר שֵׁשׁ עִמָּהֶם, וְאִם בִּבְגְדֵי כְהֻנָּה מְדַבֵּר, לֹא מָצִינוּ בְּאֶחָד מֵהֶם אַרְגָּמָן אוֹ תּוֹלַעַת שָׁנִי בְּלֹא שֵׁשׁ׃

בגדי השרד. יֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן עֲבוֹדָה וְשֵׁרוּת, כְּתַרְגּוּמוֹ לִבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא; וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא לְשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּתַרְגּוּם שֶׁל קְלָעִים וְתַרְגּוּם שֶׁל מִכְפָּר, שֶׁהֵיוּ אֲרוּגִים בְּמַחַט עֲשׂוּיִים נְקָבִים נְקָבִים לציי״דץ בְּלַעַז׃

י״א וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ {פ}

ואת קטרת הסמים לקדש. לְצֹרֶךְ הַקְּטֹרֶת הַהֵיכָל שֶׁהוּא קֹדֶשׁ׃

י״ב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

י״ג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃

ואתה דבר אל בני ישראל. וְאַתָּה אַע״פ שֶׁהִפְקַדְתִּיךָ לְצַוּוֹתָם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, אַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ לִדְחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי אוֹתָהּ מְלָאכָה׃

אך את שבתתי תשמרו. אַע״פ שֶׁתִּהְיוּ רְדוּפִין וּזְרִיזִין בִּזְרִיזוּת הַמְּלָאכָה, שַׁבָּת אַל תִּדָּחֶה מִפָּנֶיהָ, כָּל אַכִּין וְרַקִּין מְעוּטִין – לְמַעֵט שַׁבָּת מִמְּלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן׃

כי אות הוא ביני וביניכם. אוֹת גְּדֹלָה הִיא בֵּינֵינוּ, שֶׁבְּחַרְתִּי בָכֶם בְּהַנְחִילִי לָכֶם אֶת יוֹם מְנוּחָתִי לִמְנוּחָה׃

לדעת. הָאֲמוּת בָּהּ **כי אני ה׳ מקדשכם**׃

י״ד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃

מות יומת. אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה׃

ונכרתה. בְּלֹא הַתְרָאָה (מכילתא)׃

מחלליה. הַנּוֹהֵג בָּהּ חֹל בְּקִדֻּשָּׁתָהּ׃

ט״ו שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃

שבת שבתון. מְנוּחַת מַרְגּוֹעַ וְלֹא מְנוּחַת עֲרָאי׃

קדש לה׳. שְׁמִירַת קְדֻשָּׁתָהּ לִשְׁמִי וּבְמִצְוָתִי׃

ט״ז וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃

י״ז בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃ {ס}

וינפש. כְּתַרְגּוּמוֹ וְנָח, וְכָל לְשׁוֹן נֹפֶשׁ הוּא לְשׁוֹן נָפָשׁ, שֶׁמְּשִׁיב נַפְשׁוֹ וּנְשִׁימָתוֹ בְּהַרְגִּיעוֹ מִטַּרַח הַמְּלָאכָה; וּמִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע (ישעיה מ׳), וְכָל פָּעָלוֹ בְּמַאֲמָר, הִכְתִּיב מְנוּחָה בְּעַצְמוֹ? לְשַׁבֵּר הָאָזֶן מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ:

י״ח וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים:

ויתן אל משה וגו׳. אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה – מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל קֹדֶם לְצִוּוּי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הָיָה – שֶׁהֲרֵי בְּי״ז בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִתְרַצָּה הַקָּבָ״ה לְיִשְׂרָאֵל, וּלְמָחֳרַת הִתְחִילוּ בִּנְדְבַת הַמִּשְׁכָּן וְהוּקַם בְּאֶחָד בְּנִיסָן (תנחומא):

ככלתו. ככלתו כְּתִיב – חָסֵר – שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ תּוֹרָה בְּמַתָּנָה כְּכֻלָּה לֶחָתָן, שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִלְמֹד כֻּלָּהּ בִּזְמַן מַעַט כָּזֶה. דָּבָר אַחֵר, מַה כַּלָּה מִתְקַשֶּׁטֶת בְּכ״ד קִשּׁוּטִין – הֵן הָאֲמוּרִים בְּסֵפֶר יְשַׁעְיָה – אַף תַּלְמִיד חָכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּקִי בְּכ״ד סְפָרִים:

לדבר אתו. הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁבְּוַאֶלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים:

לדבר אתו. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְחוֹזְרִין וְשׁוֹנִין אֶת הֲלָכָה שְׁנֵיהֶם יַחַד:

לחת. לחת כְּתִיב שֶׁהָיוּ שְׁוּוֹת (שם):

פרק ל״ב

א׳ וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם | עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ:

כי בשש משה. כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן אִחוּר, וְכֵן בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ (שופטים ה׳), וַיָּחִילוּ עַד בּוֹשׁ (שם ג׳); כִּי כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לָהָר אָמַר לָהֶם לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם אֲנִי בָּא בְּתוֹךְ שֵׁשׁ שָׁעוֹת, כְּסִבּוּרִים הֵם שָׁאוֹתוֹ יוֹם שֶׁעָלָה מִן הַמָּנְיָן הוּא, וְהוּא אָמַר לָהֶם שְׁלֵמִים – אַרְבָּעִים יוֹם וְלֵילוֹ עִמּוֹ – וְיוֹם עֲלִיָּתוֹ אֵין לֵילוֹ עִמּוֹ, שֶׁהֲרֵי בְּז׳ בְּסִיוָן עָלָה, נִמְצָא יוֹם אַרְבָּעִים בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז. בְּי״ז בָּא שָׂטָן וְעִרְבֵּב אֶת הָעוֹלָם, וְהֶרְאָה דְּמוּת חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה וְעֵרְבּוּבְיָה, לוֹמַר וַדַּאי מֵת מֹשֶׁה לְכָךְ בָּא עֵרְבּוּבְיָא לָעוֹלָם, אָמַר לָהֶם מֵת מֹשֶׁה, שֶׁכְּבָר בָּאוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת וְלֹא בָא וְכוּ׳ כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף פ״ט); וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁלֹּא טָעוּ אֶלָּא בְּיוֹם הַמְעֻנָּן בֵּין קֹדֶם חֲצוֹת בֵּין לְאַחַר חֲצוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא יָרַד מֹשֶׁה עַד יוֹם הַמֻּחָרָת, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת:

אשר ילכו לפנינו. אֱלוֹהוֹת הַרְבֵּה אִוּוּ לָהֶם (סנהדרין ס״ג):

כי זה משה האיש. כְּמִין דְּמוּת מֹשֶׁה הֶרְאָה לָהֶם הַשָּׂטָן, שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ בַּאֲוִיר רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם (שבת פ״ט):

אשר העלנו מארץ מצרים. וְהָיָה מוֹרֶה לָנוּ דֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה בָּהּ, עַתָּה צְרִיכִין אָנוּ לֵאלוֹהוֹת אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ:

ב׳ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי:

באזני נשיכם. אָמַר אַהֲרֹן בְּלִבּוֹ: הַנָּשִׁים וְהַיְלָדִים חָסִים עַל תַּכְשִׁיטֵיהֶן, שֶׁמָּא יִתְעַכֵּב הַדָּבָר וּבְתוֹךְ כָּךְ יָבֹא מֹשֶׁה, וְהֵם לֹא הִמְתִּינוּ וּפָרְקוּ מֵעַל עַצְמָן:

פרקו. לְשׁוֹן צִוּוּי, מִגְזֶרֶת פָּרֵק לְיָחִיד, כְּמוֹ בָּרְכוּ מִגְזֶרֶת בָּרֵךְ:

ג׳ וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן:

ויתפרקו. לְשׁוֹן פְּרִיקַת מַשָּׂא, כְּשֶׁנִּטְלוּם מֵאָזְנֵיהֶם נִמְצְאוּ הֵם מְפֹרָקִים מִנִּזְמֵיהֶם, דישקריי״ר בְּלַעַז:

את נזמי. כְּמוֹ מִנִּזְמֵי, כְּמוֹ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר (שמות ט׳) – מִן הָעִיר:

ד׳ וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ויצר אתו בחרט. יֵשׁ לְתַרְגְּמוֹ בִּשְׁנֵי פָנִים, הָאֶחָד וַיָּצַר – לְשׁוֹן קְשִׁירָה, בַּחֶרֶט – לְשׁוֹן סוֹדָר, כְּמוֹ וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים (ישעיהו ג׳), וַיָּצַר כְּכָרִים כֶּסֶף בִּשְׁנֵי חֲרָטִים (מלכים ב ה׳), וְהַשֵּׁנִי וַיָּצַר – לְשׁוֹן צוּרָה, בַּחֶרֶט – כְּלֵי אֻמָּנוּת הַצּוֹרְפִין שֶׁחוֹרְצִין וְחוֹרְתִין בּוֹ צוּרוֹת בְּזָהָב, כְּעֵט סוֹפֵר הַחוֹרֶת אוֹתִיּוֹת בְּלוּחוֹת וּפִנְקָסִין, כְּמוֹ וּכְתֹב עָלָיו בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ (ישעיהו ח׳), וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אַנְקְלוֹס וְצַר יַתֵּיהּ בְּזִיפָא, לְשׁוֹן זִיוּף, הוּא כְּלֵי אֻמָּנוּת שֶׁחוֹרְצִין בּוֹ בְּזָהָב אוֹתִיּוֹת וּשְׁקָדִים, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז נִיי״ל, וּמְזַיְּפִין עַל יָדוֹ חוֹתָמוֹת:

עגל מסכה. כֵּינָן שֶׁהִשְׁלִיכוֹ לָאוּר בְּכוּר, בָּאוּ מְכַשְּׁפֵי עֵרֶב רַב שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם וַעֲשָׂאוּהוּ בִּכְשָׁפִים; וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִיכָּה הָיָה שָׁם, שֶׁיָּצָא מִתּוֹךְ דְּמוּסֵי בִּנְיָן שֶׁנִּתְמַעֵט בּוֹ בְּמִצְרַיִם, וְהָיָה בְיָדוֹ שֵׁם וְטַס שֶׁכָּתַב בּוֹ מֹשֶׁה ״עֲלֵה שׁוֹר״ ״עֲלֵה שׁוֹר״ לְהַעֲלוֹת אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִתּוֹךְ נִילוּס – וְהִשְׁלִיכוֹ לְתוֹךְ הַכּוּר וְיָצָא הָעֵגֶל (תנחומא):

מסכה. לְשׁוֹן מַתֶּכֶת; דְּ״אַ קכ״ה קַנְטְרִין זָהָב הָיוּ בוֹ כְּגִימַטְרִיָּא שֶׁל מַסֵּכָה (שם):

אלה אלהיך. וְלֹא נֶאֱמַר אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ, מִכָּאן שֶׁעֵרֶב רַב שֶׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם הֵם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן וְהֵם שֶׁעָשָׂאוּהוּ, וְאַחַר כָּךְ הִטְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו (שם):

ה׳ וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר:

וירא אהרן. שֶׁהָיָה בוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב (תהלים ק״ו), וְרָאָה שֶׁהִצְלִיחַ מַעֲשֵׂה שָׂטָן וְלֹא הָיָה לוֹ פֶּה לְדַחוֹתָם לְגַמְרֵי:

ויבן מזבח. לְדַחוֹתָם:

ויקרא חג לה׳ מחר. וְלֹא הַיּוֹם, שֶׁמָּא יָבֹא מֹשֶׁה קֹדֶם שֶׁיַּעֲבְדוּהוּ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ, בְּוַיִּקְרָא רַבָּה, דְּבָרִים הַרְבֵּה רָאָה אַהֲרֹן – רָאָה חוּר בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁהָיָה מוֹכִיחָם וַהֲרָגוּהוּ, וְזֶהוּ וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו – וַיִּבֶן מִזְבּוּחַ לְפָנָיו – וְעוֹד רָאָה וְאָמַר מוּטָב שֶׁיִּתָּלֶה בִּי הַפָּרְחוֹן וְלֹא בָהֶם, וְעוֹד רָאָה וְאָמַר אִם הֵם בּוֹנִים אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֶה מֵבִיא צְרוֹר וְזֶה מֵבִיא אֶבֶן וְנִמְצֵאת מְלַאכְתָּן עָשׂוּי בְּבַת אַחַת, מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי בוֹנֶה אוֹתוֹ וַאֲנִי מִתְעַצֵּל בִּמְלַאכְתִּי, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מֹשֶׁה בָּא:

חג לה׳. בְּלִבּוֹ הָיָה לַשָּׁמַיִם, בָּטוּחַ הָיָה שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה וְיַעַבְדוּ אֶת הַמָּקוֹם:

ו׳ וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגְּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: {פ}

וישכימו. הַשָּׁטָן זֵרָזָם, כְּדֵי שֶׁיֶּחֱטְאוּ:

לצחק. יֵשׁ בְּמַשְׁמַע הַזֶּה גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּ׳ לְצַחֵק בִּי (בראשית ל״ט), וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּ׳ יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שמואל ב ב׳), אַף כֵּן נֶהֱרַג חוּר (שמות רבה):

ז׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

וידבר. לְשׁוֹן קָשֶׁה הוּא, כְּמוֹ וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת (בראשית מ״ב):

לך רד. מִגְּדֻלָּתְךָ – לֹא נָתַתִּי לְךָ גְּדֻלָּה אֶלָּא בִּשְׁבִילָם (ברכות ל״ב), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְנַדָּה מֹשֶׁה מִפְּנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה (תנחומא):

שחת עמך. שִׁחֵת הָעָם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא עַמְּךָ – עֵרֶב רַב שֶׁקִּבַּלְתָּ מֵעֲצָתְךָ וְגֵירְתָּם וְלֹא נִמְלַכְתָּ בִּי, וְאָמַרְתָּ טוֹב שֶׁיִּדְבְּקוּ גֵּרִים בַּשְּׁכִינָה – הֵם שִׁחֲתוּ וְהִשְׁחִיתוּ (שמות רבה):

ח׳ סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא:

קשה ערף. מַחֲזִירִין קְשֵׁי עָרְפָּם לְנֶגֶד מוֹכִיחֵיהֶם וּמְמָאֲנִים לִשְׁמֹעַ:

י׳ וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל:

הניחה לי. עֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וְהוּא אוֹמֵר הַנִּיחָה לִי? אֶלָּא כָּאן פָּתַח לוֹ פֶּתַח וְהוֹדִיעוֹ שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ – שֶׁאִם יִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם לֹא יְכַלֵּם (ברכות ל״ב):

י״א וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה:

למה ה׳ יחרה אפך. כְּלוּם מִתְקַנֵּא אֶלָּא חָכָם בְּחָכָם, גִּבּוֹר בְּגִבּוֹר:

י״ב לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

והנחם. הִתְעַשֵּׁת מַחְשָׁבָה אַחֶרֶת – לְהֵיטִיב לָהֶם

על הרעה. אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ לָהֶם:

י״ג זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם:

זכר לאברהם. אִם עָבְרוּ עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אַבְרָהָם אֲבִיהֶם נִתְנַסָּה בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת וַעֲדַיִן לֹא קִבֵּל שְׂכָרוֹ, תְּנֵהוּ לוֹ וְיִצְאוּ עֲשָׂרָה בַּעֲשָׂרָה (תנחומא):

לאברהם ליצחק ולישראל. אִם לְשֶׁרְפָה הֵם, זְכֹר לְאַבְרָהָם שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לְשֶׁרֶף בְּאוּר כַּשְׂדִּים, אִם לַהֲרִיגָה, זְכֹר לְיִצְחָק שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ לַעֲקֵדָה, אִם לְגָלוּת, זְכֹר לְיַעֲקֹב שֶׁגָּלָה לְחָרָן, וְאִם אֵינָן נִצּוֹלִין בִּזְכוּתָן, מָה אַתָּה אוֹמֵר לִי וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל? וְאִם כֵּסֵא שֶׁל ג׳ רַגְלַיִם אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בְּשָׁעַת כַּעַסְךָ, קַל וָחֹמֶר לְכִסֵּא שֶׁל רֶגֶל אַחַת (ברכות ל״ב):

אשר נשבעת להם בך. לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא כָּלֶה – לֹא בַּשָּׁמַיִם וְלֹא בָּאָרֶץ וְלֹא בֶּהָרִים וְלֹא בַּגְּבָעוֹת – אֶלָּא בְךָ, שֶׁאַתָּה קַיָּם וּשְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳ (בראשית כ״ב), וּלְיִצְחָק נֶאֱמַר וַהֲקִמֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ (שם), וּלְיַעֲקֹב נֶאֱמַר אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה (שם ל״ה) – נִשְׁבַּע לוֹ בְּאֵל שַׁדַּי:

י״ד **וַיִּנָּחֵם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ׃ {פ}**

ט״ו **וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה׀ מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים׀ מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים׃**

משני עבריהם. הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִקָּרָאוֹת, וּמַעֲשֵׂה נִסִּים הוּא (שבת ק״ד):

ט״ז **וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים׀ הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת׃**

מעשה אלהים המה. כְּמַשְׁמָעוֹ – הוּא בִּכְבוֹדוֹ עֲשָׂאָן; דְּ״א, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ כָּל עֲסָקָיו שֶׁל פְּלוֹנִי בְּמְלָאכָה פְּלוֹנִית, כָּךְ כָּל שַׁעֲשׁוּעָיו שֶׁל הַקָּבָ״ה בַּתּוֹרָה:

חרות. לְשׁוֹן חרת וחרט אֶחָד הוּא, שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן חִקּוּק, אנטלי״ר בְּלַעַז:

י״ז **וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר׀ אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה׃**

ברעה. בַּהֲרִיעוֹ, שֶׁהָיוּ מְרִיעִים וּשְׂמֵחִים וְצוֹחֲקִים:

י״ח **וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל׀ עַנּוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עַנּוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃**

אין קול ענות גבורה. אֵין קוֹל הַזֶּה נִרְאֶה קוֹל עֲנִיַּת גִּבּוֹרִים הַצּוֹעֲקִים ״נִצָּחוֹן״ וְלֹא קוֹל חַלָּשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים ״רַי אָנוּסָה״:

קול ענות. קוֹל חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין, הַמְעַנִּין אֶת נֶפֶשׁ שׁוֹמְעָן כְּשֶׁנֶּאֱמָרִין לוֹ:

י״ט **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב׀ אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו׀ אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר׃**

וישלך מידו וגו׳. אָמַר: מַה פֶּסַח שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַמִּצְוֹות, אָמְרָה תּוֹרָה כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ (שמות י״ב), הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כָּאן וְכָל יִשְׂרָאֵל מְשֻׁמָּדִים וְאֶתְנַנָּה לָהֶם? (שבת פ״ז):

תחת ההר. לְרַגְלֵי הָהָר:

כ׳ **וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ׀ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דַּק וַיִּזֹּר׀ עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃**

ויזר. לְשׁוֹן נִפּוּץ, וְכֵן יְזֹרֶה עַל נָוֵהוּ גָּפְרִית (איוב י״ח), וְכֵן כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת (משלי א׳), שְׁזוֹרִין בָּהּ דָּגָן וְקִטְנִיּוֹת:

וישק את בני ישראל. נִתְּבַּזֵּן לְבָדְקָן כְּסוֹטוֹת; שָׁלֹשׁ מִיתוֹת נִדּוֹנוּ שָׁם, אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה בְּסֵיף – כְּמִשְׁפַּט אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת שֶׁהֵן מְרֻבִּין – עֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה בְּמַגֵּפָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּגֹּף ה׳ אֶת הָעָם, לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה בְּהִדְרוֹקָן, שֶׁבְּדָקוּם הַמַּיִם וְצָבוּ בִטְנֵיהֶם (יומא ס״ו):

כ״א **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה׀ אֶל־אַהֲרֹן מָה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃**

מה עשה לך העם. כַּמָּה יִסּוּרִים סָבַלְתָּ שֶׁיִּסָּרוּךָ עַד שֶׁלֹּא תָּבִיא עֲלֵיהֶם חֵטְא זֶה:

כ״ב **וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה׀ יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃**

כי ברע הוא. בְּרֶרֶךְ רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד, וּבְנִסְיוֹנוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם:

כ״ג **וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה־הָיָה לוֹ׃**

כ״ד וַאֲמַר לָהֶם֙ לְמַ֣י זָהָ֔ב הִתְפָּרָ֖קוּ וַיִּתְּנ֣וּ לִ֑י וָאַשְׁלְכֵ֣הוּ בָאֵ֔שׁ וַיֵּצֵ֥א הָעֵ֖גֶל הַזֶּֽה׃

ואמר להם. דָּבָר אֶחָד – ״לְמִי זָהָב״ לְבַד – וְהֵם מִהֲרוּ וְהִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי׃

ואשלכהו באש. וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה, וְיָצָא׃

כ״ה וַיַּ֤רְא מֹשֶׁה֙ אֶת־הָעָ֔ם כִּ֥י פָרֻ֖עַ הוּא֙ כִּֽי־פֵרָ֣עֹה אַהֲרֹ֔ן לְשִׁמְצָ֖ה בְּקָמֵיהֶֽם׃

פרע. מְגֻלֶּה; נִתְגַּלָּה שִׁמְצוֹ וּקְלוֹנוֹ, כְּמוֹ וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה (במדבר ה׳)׃

לשמצה בקמיהם. לִהְיוֹת לָהֶם הַדָּבָר הַזֶּה לִגְנוּת בְּפִי כָּל הַקָּמִים עֲלֵיהֶם׃

כ״ו וַיַּעֲמֹ֣ד מֹשֶׁה֮ בְּשַׁ֣עַר הַמַּחֲנֶה֒ וַיֹּ֕אמֶר מִ֥י לַיהוָ֖ה אֵלָ֑י וַיֵּאָסְפ֥וּ אֵלָ֛יו כָּל־בְּנֵ֥י לֵוִֽי׃

מי לה׳ אלי. יָבֹא אֵלַי׃

כל בני לוי. מִכָּאן שֶׁכָּל הַשֵּׁבֶט כָּשֵׁר (יומא ס״ו)׃

כ״ז וַיֹּ֣אמֶר לָהֶ֗ם כֹּֽה־אָמַ֤ר יְהוָה֙ אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל שִׂ֥ימוּ אִישׁ־חַרְבּ֖וֹ עַל־יְרֵכ֑וֹ עִבְר֤וּ וָשׁוּבוּ֙ מִשַּׁ֣עַר לַשַּׁ֔עַר בַּֽמַּחֲנֶ֖ה וְהִרְג֣וּ אִישׁ־אֶת־אָחִ֔יו וְאִ֥ישׁ אֶת־רֵעֵ֖הוּ וְאִ֥ישׁ אֶת־קְרֹבֽוֹ׃

כה אמר וגו׳. וְהֵיכָן אָמַר? זִבַּח לָאֱלֹהִים יָחֳרָם (שמות כ״ב) – כָּךְ שְׁנוּיָה בִּמְכִילְתָּא׃

אחיו. מֵאֲמוֹ וְהוּא יִשְׂרָאֵל (יומא ס״ו)׃

כ״ח וַיַּעֲשׂ֖וּ בְּנֵי־לֵוִ֑י כִּדְבַ֣ר מֹשֶׁ֔ה וַיִּפֹּ֥ל מִן־הָעָ֖ם בַּיּ֥וֹם הַה֛וּא כִּשְׁלֹ֥שֶׁת אַלְפֵ֖י אִֽישׁ׃

כ״ט וַיֹּ֣אמֶר מֹשֶׁ֗ה מַלְא֤וּ יֶדְכֶם֙ הַיּ֣וֹם לַֽיהוָ֔ה כִּ֥י אִ֖ישׁ בִּבְנ֣וֹ וּבְאָחִ֑יו וְלָתֵ֥ת עֲלֵיכֶ֛ם הַיּ֥וֹם בְּרָכָֽה׃

מלאו ידכם. אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם – בְּדָבָר זֶה תִּתְחַנְּכוּ לִהְיוֹת כֹּהֲנִים לַמָּקוֹם׃

כי איש. מִכֶּם יְמַלֵּא יָדוֹ **בבנו ובאחיו**׃

ל׳ וַיְהִ֣י מִמָּחֳרָ֗ת וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־הָעָ֔ם אַתֶּ֥ם חֲטָאתֶ֖ם חֲטָאָ֣ה גְדֹלָ֑ה וְעַתָּ֤ה אֶֽעֱלֶה֙ אֶל־יְהוָ֔ה אוּלַ֖י אֲכַפְּרָ֥ה בְעַד־חַטַּאתְכֶֽם׃

אכפרה בעד חטאתכם. אֶשִּׂים כֹּפֶר וְקִנּוּחַ וּסְתִימָה לְנֶגֶד חַטַּאתְכֶם, לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַחֵטְא׃

ל״א וַיָּ֣שָׁב מֹשֶׁ֔ה אֶל־יְהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר אָנָּ֗א חָטָ֤א הָעָם֙ הַזֶּ֔ה חֲטָאָ֥ה גְדֹלָ֖ה וַיַּעֲשׂ֣וּ לָהֶ֑ם אֱלֹהֵ֖י זָהָֽב׃

אלהי זהב. אַתָּה הוּא שֶׁגָּרַמְתָּ לָהֶם, שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זָהָב וְכָל חֶפְצָם, מַה יַּעֲשׂוּ שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה אֶת בְּנוֹ וּמְקַשְּׁטוֹ וְתוֹלֶה לוֹ כִּיס בְּצַוָּארוֹ וּמַעֲמִידוֹ בְּפֶתַח בֵּית זוֹנוֹת, מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן שֶׁלֹּא יֶחֱטָא׃

ל״ב וְעַתָּ֕ה אִם־תִּשָּׂ֥א חַטָּאתָ֖ם וְאִם־אַ֑יִן מְחֵ֣נִי נָ֔א מִסִּפְרְךָ֖ אֲשֶׁ֥ר כָּתָֽבְתָּ׃

ועתה אם תשא חטאתם. חֲרִי טוֹב – אֵינִי אוֹמֵר לְךָ מְחֵנִי, וְאִם אֵין מְחֵנִי; וְזֶה מִקְרָא קָצָר, וְכֵן הַרְבֵּה׃

מספרך. מִכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי שֶׁלֹּא הָיִיתִי כְדַאי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים׃

ל״ג וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה מִ֚י אֲשֶׁ֣ר חָטָ֔א לִ֖י אֶמְחֶ֑נּוּ מִסִּפְרִֽי׃

ל״ד וְעַתָּ֕ה לֵ֖ךְ | נְחֵ֣ה אֶת־הָעָ֑ם אֶ֚ל אֲשֶׁר־דִּבַּ֣רְתִּי לָ֔ךְ הִנֵּ֥ה מַלְאָכִ֖י יֵלֵ֣ךְ לְפָנֶ֑יךָ וּבְי֣וֹם פָּקְדִ֔י וּפָקַדְתִּ֥י עֲלֵהֶ֖ם חַטָּאתָֽם׃

אל אשר דברתי לך. יֵשׁ כָּאן לָךְ אֵצֶל דִּבּוּר בִּמְקוֹם אֵלֶיךָ, וְכֵן לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֶיהוּ (מלכים א ב׳:י״ט)׃

הנה מלאכי. וְלֹא אֲנִי׃

וביום פקדי וגו׳. עַתָּה שָׁמַעְתִּי אֵלֶיךָ מִלְּכָלוֹתָם יַחַד, וְתָמִיד תָּמִיד כְּשֶׁאֶפְקֹד עֲלֵיהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם מְעַט מִן הֶעָוֹן הַזֶּה עִם שְׁאָר הָעֲוֹנוֹת; וְאֵין פֻּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין בָּהּ קְצָת מִפֻּרְעוֹן עָוֹן הָעֵגֶל (סנהדרין ק״ב)׃

ל״ה וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן׃ {ס}

ויגף ה׳ את העם. מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם לְעֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה׃

פרק ל״ג

א׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃

לך עלה מזה. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר עֲלֵה; דְּ״אַ, כְּלַפֵּי שֶׁאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת הַמַּעֲשׂ ״לֶךְ רֵד״ אָמַר לוֹ בִּשְׁעַת רָצוֹן ״לֶךְ עֲלֵה״ (תנחומא)׃

אתה והעם. כָּאן לֹא נֶאֱמַר וַעֲמֹךְ׃

ב׳ וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃

וגרשתי את הכנעני וגו׳. ר׳ אֲמוֹת הֵם וְהַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם מֵאֵלָיו (תלמוד ירושלמי שביעית ו׳)׃

ג׳ אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה פֶּן־אֲכַלְךָ בַּדָּרֶךְ׃

אל ארץ זבת חלב ודבש. אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְהַעֲלוֹתָם׃

כי לא אעלה בקרבך. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְךָ וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ׃

כי עם קשה ערף אתה. וּכְשֶׁשְּׁכִינָתִי בְּקִרְבְּכֶם וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי, מַרְבֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם זַעַם׃

אכלך. לְשׁוֹן כִּלָּיוֹן׃

ד׳ וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיִו עָלָיו׃

הדבר הרע. שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם׃

איש עדיו. כְּתָרִים שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּחוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שבת פ״ח)׃

ה׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךְ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מֶה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃

רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך. אִם אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי בְּקְשִׁיוּת עָרְפְּכֶם אֲזִעַם עֲלֵיכֶם רֶגַע אֶחָד – שֶׁהוּא שִׁעוּר זַעְמוֹ, שְׁנֵּי חֲבִי כִּמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם (ישעיהו כ״ו) – וַאֲכַלֶּה אֶתְכֶם, לְפִיכָךְ טוֹב לָכֶם שֶׁאֶשְׁלַח מַלְאָךְ׃

ועתה. פֵּרָעָנוּת זוֹ תִּלְקוּ מִיָּד – שֶׁתּוֹרִידוּ עֶדְיְכֶם מֵעֲלֵיכֶם׃

ואדעה מה אעשה לך. בִּפְקֻדַּת שְׁאָר הֶעָוֹן אֲנִי יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ׃

ו׳ וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃

את עדים מהר חורב. אֶת הָעֲדָיִים שֶׁהָיָה בְיָדָם מֵהַר חוֹרֵב׃

ז׳ וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ | מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃

ומשה. מֵאוֹתוֹ עָוֹן וָהָלְאָה,

יקח את האהל. לְשׁוֹן הוֹרָה הוּא – לוֹקֵחַ אֶהֱלוֹ וְנוֹטֵהוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה; אָמַר מְנַדֶּה לָרַב מְנַדֶּה לַתַּלְמִיד (תנחומא)׃

הרחק. אַלְפַּיִם אַמָּה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּ׳ אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵנָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה (יהושע ג׳)׃

וקרא לו. וְהָיָה קוֹרֵא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד, הוּא בֵּית וַעַד לְמְבַקְּשֵׁי תּוֹרָה:

כל מבקש ה׳. מִכָּאן לְמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כִּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה (תנחומא):

יצא אל אהל מועד. כְּמוֹ יוֹצֵא. דְּ״אַ וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה׳ – אֲפִלּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת כְּשֶׁהֵיוּ שׁוֹאֲלִים מְקוֹם שְׁכִינָה, חַבְרֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם חֲרֵי הוּא בְּאָהֳלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה:

ח׳ וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה֮ אֶל־הָאֹהֶל֒ יָקוּמוּ֙ כָּל־הָעָ֔ם וְנִצְּב֖וּ אִ֣ישׁ פֶּ֑תַח אָהֳלֹ֔ו וְהִבִּ֧יטוּ אַחֲרֵ֛י מֹשֶׁ֖ה עַד־בֹּא֥וֹ הָאֹהֱלָֽה׃

והיה. לְשׁוֹן הוֹוֶה:

כצאת. מֹשֶׁה מִן הַמַּחֲנֶה לָלֶכֶת **אל האהל**:

יקומו כל העם. עוֹמְדִים מִפָּנָיו, וְאֵין יוֹשְׁבִין עַד שֶׁנִּתְכַּסֶּה מֵהֶם:

והביטו אחרי משה. לְשַׁבַּח – אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכָּךְ מֻבְטָח שֶׁהַשְּׁכִינָה תִּכָּנֵס אַחֲרָיו לְפֶתַח אָהֳלוֹ:

ט׳ וְהָיָ֗ה כְּבֹא֙ מֹשֶׁה֙ הָאֹהֱלָ֔ה יֵרֵ֥ד עַמּ֖וּד הֶֽעָנָ֑ן וְעָמַ֣ד פֶּ֔תַח הָאֹהֶ֖ל וְדִבֶּ֥ר עִם־מֹשֶֽׁה׃

ודבר עם משה. כְּמוֹ וּמְדַבֵּר עִם מֹשֶׁה; תַּרְגּוּמוֹ וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה שֶׁהוּא כְּבוֹד שְׁכִינָה, כְּמוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז׳), וְאֵינוֹ קוֹרֵא מְדַבֵּר אֵלָיו; כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא מְדַבֵּר, פִּתְרוֹנוֹ הַקּוֹל מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְהַהֶדְיוֹט שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו, וּכְשֶׁהוּא קוֹרֵא מְדַבֵּר מַשְׁמַע שֶׁהַמֻּלָּךְ מְדַבֵּר עִם הַהֶדְיוֹט:

י׳ וְרָאָ֣ה כָל־הָעָם֮ אֶת־עַמּוּד֒ הֶעָנָ֗ן עֹמֵד֙ פֶּ֣תַח הָאֹהֶ֔ל וְקָם֙ כָּל־הָעָ֔ם וְהִשְׁתַּחֲוּ֖וּ אִ֣ישׁ פֶּ֑תַח אָהֳלֹֽו׃

והשתחוו. לַשְּׁכִינָה:

י״א וְדִבֶּ֤ר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה פָּנִ֖ים אֶל־פָּנִ֑ים כַּאֲשֶׁ֥ר יְדַבֵּ֛ר אִ֖ישׁ אֶל־רֵעֵ֑הוּ וְשָׁ֣ב אֶל־הַמַּחֲנֶ֗ה וּמְשָׁרְתֹו֙ יְהוֹשֻׁ֣עַ בִּן־נ֔וּן נַ֖עַר לֹ֣א יָמִ֑ישׁ מִתֹּ֖וךְ הָאֹֽהֶל׃ {פ}

ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים. וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה:

ושב אל המחנה. לְאַחַר שֶׁנִּדְבַּר עִמּוֹ הָיָה מֹשֶׁה שָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְלַמֵּד לַזְּקֵנִים מַה שֶּׁלָּמַד; וְהַדָּבָר הַזֶּה נָהֹג מֹשֶׁה מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבְי״ח שָׂרַף אֶת הָעֶגֶל וְדָן אֶת הַחוֹטְאִים, וּבְי״ט עָלָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם וְגוֹ׳ (שמות ל״ב), וְעָשָׂה שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם וּבְקֹשׁ רַחֲמִים, שֶׁנֶּ׳ וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה׳ וְגוֹ׳ (דברים ט׳), וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל נֶאֱמַר לוֹ וְעֲלֵיתָ בַבֹּקֶר אֶל הַר סִינַי (שמות ל״ד), לְקַבֵּל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת – וְעָשָׂה שָׁם מ׳ יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁונִים וְגוֹ׳ – מָה הָרִאשׁוֹנִים בְּרָצוֹן אַף הָאַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן, אֱמֹר מֵעַתָּה אֶמְצָעִיים הָיוּ בְכַעַס – בְּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי נִתְרַצָּה הַקָּבָ״ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה סָלַחְתִּי, וּמָסַר לוֹ לוּחוֹת אַחֲרונוֹת, וְיָרַד וְהִתְחִיל לְצַוּוֹתָם עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, וַעֲשָׂאוּהוּ עַד אֶחָד בְּנִיסָן, וּמֹשֶׁהוּקַם לֹא נִדְבַּר עִמּוֹ עוֹד אֶלָּא מֵאֹהֶל מוֹעֵד (תנחומא):

ושב אל המחנה. תַּרְגּוּמוֹ וְתָיֵב לְמַשְׁרְיָתָא, לְפִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוֹוֶה, וְכֵן כָּל הָעִנְיָן, **וראה כל העם** – וְחָזַן, **ונצבו** – וְקָיְמִין, **והביטו** – וּמִסְתַּכְּלִין, **והשתחוו** – וְסָגְדִין. וּמִדְּרָשׁוֹ: **ודבר ה׳ אל משה** – שֶׁיִּשּׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה, אָמַר לוֹ אֲנִי בְּכַעַס וְאַתָּה בְּכַעַס, אִם כֵּן מִי יַקְרִיבֵם? (תנחומא):

י״ב וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־יְהוָ֔ה רְאֵ֗ה אַתָּ֤ה אֹמֵר֙ אֵלַ֔י הַ֖עַל אֶת־הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה וְאַתָּ֣ה לֹֽא־הֹודַעְתַּ֗נִי אֵ֚ת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַ֣ח עִמִּ֔י וְאַתָּ֣ה אָמַ֔רְתָּ יְדַעְתִּ֥יךָ בְשֵׁ֖ם וְגַם־מָצָ֥אתָ חֵ֖ן בְּעֵינָֽי׃

ראה אתה אמר אלי. רְאֵה – תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל דְּבָרֶיךָ:

אתה אמר אלי וגו׳ ואתה לא הודעתני וגו׳. וַאֲשֶׁר אָמַרְתָּ לִי הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, אֵין זוֹ הוֹדָעָה, שֶׁאֵין אֲנִי חָפֵץ בָּהּ:

ואתה אמרת ידעתיך בשם. הִכַּרְתִּיךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם בְּשֵׁם חֲשִׁיבוּת, שֶׁהֲרֵי אָמַרְתָּ לִי הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן וְגוֹ׳ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם (שמות י״ט):

י״ג וְעַתָּ֡ה אִם־נָ֣א מָצָ֣אתִי חֵן֩ בְּעֵינֶ֨יךָ֜ הוֹדִעֵ֤נִי נָא֙ אֶת־דְּרָכֶ֔ךָ וְאֵדָעֲךָ֖ לְמַ֣עַן אֶמְצָא־חֵ֑ן בְּעֵינֶ֔יךָ וּרְאֵ֗ה כִּ֤י עַמְּךָ֙ הַגֹּ֣וי הַזֶּ֔ה

ועתה וגו׳. אִם אֱמֶת שֶׁמָּצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ **הודעני נא את דרכך.** מַה שְּׁכָר אַתָּה נוֹתֵן לְמוֹצְאֵי חֵן בְּעֵינֶיךָ:

ואדעך למען אמצא חן בעיניך. וְאֵדַע בָּזוֹ מִדַּת תַּגְמוּלֶיךָ – מַה הִיא מְצִיאַת חֵן שֶׁמָּצָאתִי בְּעֵינֶיךָ; וּפִתְרוֹן **למען אמצא חן** – לְמַעַן אַכִּיר כַּמָּה שְׂכַר מְצִיאַת חֵן:

וראה כי עמך הגוי הזה. שֶׁלֹּא תֹּאמַר וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְאֶת אֵלֶּה תַּעֲזֹב, רְאֵה כִּי עַמְּךָ הֵם מִקֶּדֶם, וְאִם בָּהֶם תִּמְאַס, אֵינִי סוֹמֵךְ עַל הַיּוֹצְאִים מֵחֲלָצַי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ, וְאֶת תַּשְׁלוּם הַשָּׂכָר שֶׁלִּי בָּעֶם הַזֶּה תּוֹדִיעֵנִי; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (דף ז׳), וַאֲנִי לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָאוֹת עַל אָפְנֵיהֶם וְעַל סִדְרָם בָּאתִי:

י״ד **וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ:**

ויאמר פני ילכו. כְּתַרְגּוּמוֹ – לֹא אֶשְׁלַח עוֹד מַלְאָךְ, אֲנִי בְעַצְמִי אֵלֵךְ, כְּמוֹ וּפָנֶיךָ הוֹלְכִים בַּקֶּרֶב (שמואל ב י״ז:י״א):

ט״ו **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:**

ויאמר אליו. בְּזוֹ אֲנִי חָפֵץ, כִּי עַל יְדֵי מַלְאָךְ אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה:

ט״ז **וּבַמֶּה | יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: {פ}**

ובמה יודע אפוא. יִוָּדַע מְצִיאַת הַחֵן, **הלוא בלכתך עמנו.** וְעוֹד דָּבָר אֲנִי שׁוֹאֵל מִמְּךָ, שֶׁלֹּא תַּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עוֹד עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם.

ונפלינו אני ועמך. וְנִהְיֶה מֻבְדָּלִים בַּדָּבָר הַזֶּה מִכָּל הָעָם (ברכות ז׳), כְּמוֹ וְהִפְלָה ה׳ בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (שמות ט׳):

י״ז **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם:**

גם את הדבר הזה. שֶׁלֹּא תַּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עוֹד עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם **אעשה**, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל בִּלְעָם עַל יְדֵי שִׂרְיַת הַשְּׁכִינָה, אֶלָּא ״נוֹפֵל וּגְלוּי עֵינַיִם״ כְּגוֹן וְאֵלַי דָּבָר יִגָּנֵב (איוב ד׳) – שׁוֹמְעִין עַ״י שָׁלִיחַ:

י״ח **וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ:**

ויאמר הראני נא את כבדך. רָאָה מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֵת רָצוֹן וּדְבָרָיו מְקֻבָּלִים, וְהוֹסִיף לִשְׁאֹל לְהַרְאוֹתוֹ מַרְאִית כְּבוֹדוֹ:

י״ט **וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:**

ויאמר אני אעביר וגו׳. הִגִּיעָה שָׁעָה שֶׁתִּרְאֶה בִּכְבוֹדִי מַה שֶּׁאַרְשֶׁה אוֹתְךָ לִרְאוֹת, לְפִי שֶׁאֲנִי רוֹצֶה וְצָרִיךְ לְלַמֶּדְךָ סֵדֶר תְּפִלָּה; שֶׁכְּשֶׁנִּצְרָכְתָּ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל הִזְכַּרְתָּ לִי זְכוּת אָבוֹת, כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאִם תַּמָּה זְכוּת אָבוֹת אֵין עוֹד תְּקֻוָּה, אֲנִי אַעֲבִיר כָּל מִדַּת טוּבִי לְפָנֶיךָ עַל הַצּוּר וְאַתָּה נָתוּן בַּמְּעָרָה:

וקראתי בשם ה׳ לפניך. לְלַמֶּדְךָ סֵדֶר בַּקָּשַׁת רַחֲמִים אַף אִם תִּכְלֶה זְכוּת אָבוֹת, וְכַסֵּדֶר זֶה שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי – מְעַטֶּף וְקוֹרֵא י״ג מִדּוֹת – הֱוֵי מְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְע״י שֶׁיַּזְכִּירוּ לְפָנַי ״רַחוּם וְחַנּוּן״ יִהְיוּ נֶעֱנִין – כִּי רַחֲמַי לֹא כָלִים:

וחנתי את אשר אחון. אוֹתָן פְּעָמִים שֶׁאִרְצֶה לָחֹן:

ורחמתי. עֵת שֶׁאֶחְפֹּץ לְרַחֵם; עַד כָּאן לֹא הִבְטִיחוֹ אֶלָּא עִתִּים אֶעֱנֶה וְעִתִּים לֹא אֶעֱנֶה, אֲבָל בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה אָמַר לוֹ הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית (שמות ל״ד) – הִבְטִיחוֹ שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם:

כ׳ **וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי:**

ויאמר לא תוכל וגו׳. אַף כְּשֶׁאַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ אֵינִי נוֹתֵן לְךָ רְשׁוּת לִרְאוֹת אֶת פָּנַי:

כ״א **וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר:**

הנה מקום אתי. בָּהֶר אֲשֶׁר אֲנִי מְדַבֵּר עִמְּךָ תָּמִיד, יֵשׁ מָקוֹם מוּכָן לִי לְצָרְכְּךָ שֶׁאַטְמִינְךָ שָׁם שֶׁלֹּא תִּזֹּק, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה מַה שֶּׁתִּרְאֶה, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ, עַל מָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה שָׁם מְדַבֵּר, וְאוֹמֵר הַמָּקוֹם אִתִּי, וְאֵינוֹ אוֹמֵר אֲנִי בַּמָּקוֹם, שֶׁהַקָּבָ״ה מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין עוֹלָמוֹ מְקוֹמוֹ (תנחומא):

כ״ב **וְהָיָה כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי:**

בעבר כבדי. כְּשֶׁאֶעֱבֹר לְפָנֶיךָ:

בנקרת הצור. כְּמוֹ הַעֵינִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר (במדבר ט״ז), יְקֹרוּהָ עֹרְבֵי נַחַל (משלי ל׳), אֲנִי קָרַתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם (מלכים ב׳ י״ט, כד; ישעיה לז, כה), גְּזֵרָה אַחַת לָהֶם, נִקְרַת הַצּוּר: כְּרֵית הַצּוּר:

ושכתי כפי. מִכָּאן שָׁנִּתְנָה רְשׁוּת לַמְחַבְּלִים לְחַבֵּל, וְתַרְגּוּמוֹ ״וְאָגֵין בְּמֵימְרִי״ כִּנּוּי הוּא לְדָבָר כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְסוֹכֵךְ עָלָיו בְּכַף מַמָּשׁ:

כ״ג וְהַסֹּרֹתִי֙ אֶת־כַּפִּ֔י וְרָאִ֖יתָ אֶת־אֲחֹרָ֑י וּפָנַ֖י לֹ֥א יֵרָאֽוּ׃ {פ}

*(ספק פרשה סתומה בכתר ארם צובה)

והסרתי את כפי. וְאַעֲדֵי יָת דִּבְרַת יְקָרִי – כְּשֶׁאֲסַלֵּק הַנְהָגַת כְּבוֹדִי מִנֶּגֶד פָּנֶיךָ, לָלֶכֶת מִשָּׁם וּלְהַלָּן׃

וראית את אחרי. הֶרְאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִלִּין (ברכות ז׳)׃

פרק ל״ד

א׳ וַיֹּ֣אמֶר יְהוָה֮ אֶל־מֹשֶׁה֒ פְּסָל־לְךָ֞ שְׁנֵי־לֻחֹ֣ת אֲבָנִים֮ כָּרִאשֹׁנִים֒ וְכָתַבְתִּי֙ עַל־הַלֻּחֹ֔ת אֶת־הַדְּבָרִ֖ים אֲשֶׁ֣ר הָי֑וּ עַל־הַלֻּחֹ֥ת הָרִאשֹׁנִ֖ים אֲשֶׁ֥ר שִׁבַּֽרְתָּ׃

פסל לך. הֶרְאָהוּ מַחְצַב סַנְפִּירִינוֹן מִתּוֹךְ אָהֳלוֹ וְאָמַר לוֹ הַפְּסֹלֶת יִהְיֶה שֶׁלְּךָ; מִשָּׁם נִתְעַשֵּׁר מֹשֶׁה הַרְבֵּה (תנחומא)׃

פסל לך. אַתָּה שִׁבַּרְתָּ הָרִאשׁוֹנוֹת, אַתָּה פְּסָל לְךָ אֲחֵרוֹת, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשְּׁפָחוֹת, מִתּוֹךְ קִלְקוּל הַשְּׁפָחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ, אָמַר אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, אֹמַר לוֹ עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ; בְּדַק הַמֶּלֶךְ וּמָצָא שֶׁלֹּא הָיָה הַקִּלְקוּל אֶלָּא מִן הַשְּׁפָחוֹת, נִתְרַצָּה לָהּ, אָמַר לוֹ שׁוֹשְׁבִינָהּ כְּתֹב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת, שֶׁנִּקְרְעָה הָרִאשׁוֹנָה, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ אַתָּה קָרַעְתָּ אוֹתָהּ אַתָּה קְנֵה לָהּ נְיָר אַחֵר וַאֲנִי אֶכְתֹּב לָהּ בְּכִתְבָּיְדִי; כֵּן הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּבָ״ה, הַשְּׁפָחוֹת אֵלּוּ עֵרֶב רַב, וְהַשּׁוֹשְׁבִין זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסְתּוֹ שֶׁל הַקָּבָ״ה יִשְׂרָאֵל, לָכֵן נֶאֱמַר פְּסָל לְךָ (שם)׃

ב׳ וֶהְיֵ֣ה נָכ֔וֹן לַבֹּ֖קֶר וְעָלִ֣יתָ בַבֹּ֑קֶר וְנִצַּבְתָּ֥ לִי֙ שָׁ֔ם עַל־רֹ֖אשׁ הָהָֽר׃

נכון. מְזֻמָּן׃

ג׳ וְאִ֥ישׁ לֹא־יַעֲלֶ֖ה עִמָּ֑ךְ וְגַם־אִ֣ישׁ אַל־יֵרָ֗א בְּכָל־הָהָר֙ גַּם־הַצֹּ֣אן וְהַבָּקָ֔ר אַל־יִרְעוּ֙ אֶל־מ֣וּל הָהָ֔ר הַהֽוּא׃

ואיש לא יעלה עמך. הֶרְאָשׁוֹנוֹת עַ״י שֶׁהָיוּ בִּתְשׁוּאוֹת וְקוֹלוֹת וּקְהִלּוֹת, שָׁלְטָה בָהֶן עַיִן רָעָה – אֵין לְךָ יָפֶה מִן הַצְּנִיעוּת (שם)׃

ד׳ וַיִּפְסֹ֞ל שְׁנֵי־לֻחֹ֣ת אֲבָנִים֮ כָּרִאשֹׁנִים֒ וַיַּשְׁכֵּ֨ם מֹשֶׁ֜ה בַּבֹּ֗קֶר וַיַּ֙עַל֙ אֶל־הַ֣ר סִינַ֔י כַּאֲשֶׁ֥ר צִוָּ֖ה יְהוָ֑ה אֹתוֹ֙ וַיִּקַּ֣ח בְּיָד֔וֹ שְׁנֵ֖י לֻחֹ֥ת אֲבָנִֽים׃

ה׳ וַיֵּ֣רֶד יְהוָ֔ה בֶּֽעָנָ֖ן וַיִּתְיַצֵּ֣ב עִמּ֑וֹ שָׁ֔ם וַיִּקְרָ֖א בְּשֵׁ֥ם יְהוָֽה׃

ויקרא בשם ה׳. מְתַרְגְּמִינַן וּקְרָא בִּשְׁמָא דַּה׳׃

ו׳ וַיַּעֲבֹ֤ר יְהוָה֙ | עַל־פָּנָ֔יו וַיִּקְרָ֖א יְהוָ֑ה | יְהוָ֕ה אֵ֥ל רַח֖וּם וְחַנּ֑וּן אֶ֥רֶךְ אַפַּ֖יִם וְרַב־חֶ֥סֶד וֶאֱמֶֽת׃

ה׳ ה׳. מִדַּת רַחֲמִים הִיא, אַחַת קֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא, וְאַחַת אַחַר שֶׁיֶּחֱטָא וְיָשׁוּב (ראש השנה י״ז)׃

אל. אַף זוֹ מִדַּת רַחֲמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי (תהילים כ״ב) – וְאֵין לוֹמַר לְמִדַּת הַדִּין לָמָה עֲזַבְתָּנִי, כְּךָ מָצָאתִי בִּמְכִילְתָּא׃

ארך אפים. מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְאֵינוֹ מְמַהֵר לִפְרַע, שָׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה׃

ורב חסד. לַצְּרִיכִים חֶסֶד – שֶׁאֵין לָהֶם זְכֻיּוֹת כָּל כָּךְ׃

ואמת. לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ׃

ז׳ נֹצֵ֥ר *(בספרי תימן נצ״ר כנו״ן רגילה) חֶ֖סֶד לָאֲלָפִ֑ים נֹשֵׂ֤א עָוֹן֙ וָפֶ֣שַׁע וְחַטָּאָ֔ה וְנַקֵּ֖ה לֹ֣א יְנַקֶּ֑ה פֹּקֵ֨ד | עֲוֹ֤ן אָבוֹת֙ עַל־בָּנִ֣ים וְעַל־בְּנֵ֣י בָנִ֔ים עַל־שִׁלֵּשִׁ֖ים וְעַל־רִבֵּעִֽים׃

נצר חסד. שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לְפָנָיו׃

לאלפים. לִשְׁנֵי אֲלָפִים דּוֹרוֹת׃

עון ופשע. עֲוֹנוֹת — אֵלּוּ הַזְּדוֹנוֹת, פְּשָׁעִים — אֵלּוּ הַמְּרָדִים שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס׃

ונקה לא ינקה. לְפִי פְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָע שֶׁאֵינוֹ מְוַתֵּר עַל הֶעָוֹן לְגַמְרֵי, אֶלָּא נִפְרָע מִמֶּנּוּ מְעַט מְעַט, וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מְנַקֶּה הוּא לַשָּׁבִים וְלֹא יְנַקֶּה לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (יומא פ״ו):

פקד עון אבות על בנים. כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם, שֶׁכְּבָר פֵּרֵשׁ בְּמִקְרָא אַחֵר לְשֹׂנְאָי (שמות כ׳):

ועל רבעים. דּוֹר רְבִיעִי; נִמְצֵאת מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה עַל מִדַּת פֻּרְעָנוּת אַחַת לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁבְּמִדָּה טוֹבָה הוּא אוֹמֵר נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים (תוספתא סוטה ד׳):

ח׳ וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ:

וימהר משה. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שְׁכִינָה עוֹבֶרֶת, וְשָׁמַע קוֹל הַקְּרִיאָה, מִיָּד **וישתחו**:

ט׳ וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

ילך נא אדני בקרבנו. כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּ, מֵאַחַר שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא עָוֹן; וְאִם עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא וְיִמְרוּ בְךָ וְאָמַרְתָּ עַל זֹאת פֶּן אֶכְלְךָ בַּדַּרְךָ, אַתָּה תִּסְלַח לַעֲוֹנֵינוּ וְגוֹמֵר; יֵשׁ כִּי בְּמָקוֹם אִם:

ונחלתנו. וְתִתְּנֵנוּ לְךָ לְנַחֲלָה מְיֻחֶדֶת, זוֹ הִיא בַּקָּשַׁת וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ — שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עַל הָאֻמּוֹת:

י׳ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ:

כרת ברית. עַל זֹאת:

אעשה נפלאת. לְשׁוֹן וְנִפְלִינוּ, שֶׁתִּהְיוּ מֻבְדָּלִים בְּזוֹ מִכָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁלֹּא תִּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עֲלֵיהֶם:

י״א שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

את האמרי וגו׳. ר׳ אֱמוֹת יֵשׁ כָּאן, כִּי הַגִּרְגָּשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם:

י״ב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ:

י״ג כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן:

אשריו. הוּא אִילָן שֶׁעוֹבְדִים אוֹתוֹ:

י״ד כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא:

קנא שמו. מְקַנֵּא לְפָרַע וְאֵינוֹ מְוַתֵּר, וְזֶהוּ כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה — אוֹחֵז בְּנִצְחוֹנוֹ וּפוֹרֵעַ מֵאוֹיְבָיו:

ט״ו פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ | אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ:

ואכלת מזבחו. כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאֵין עֹנֶשׁ בַּאֲכִילָתוֹ, וַאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּמוֹדֶה בַּעֲבוֹדָתָם, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ אַתָּה בָא וְלוֹקֵחַ מִבְּנוֹתָיו לְבָנֶיךָ (עבודה זרה ח׳):

ט״ז וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן:

י״ז אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ:

י״ח אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם:

חדש האביב. חֹדֶשׁ הַבְּכוּר, שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְבַּכֶּרֶת בְּבִשּׁוּלָהּ:

י״ט כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה:

כל פטר רחם לי. בָּאָדָם:

וכל מקנך וגו׳. וְכָל מִקְנְךָ אֲשֶׁר תִּזָּכֵר בְּפֶטֶר שׁוֹר וָשֶׂה — אֲשֶׁר יִפְטֹר זָכָר אֶת רַחְמָהּ:

פטר. לְשׁוֹן פְּתִיחָה, וְכֵן פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן (משלי י״ז); תי״ו שֶׁל תִּזְכָּר לְשׁוֹן נְקֵבָה הִיא, מוּסָב עַל הַיּוֹלֶדֶת:

כ׳ **וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם:**

ופטר חמור. וְלֹא שְׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה:

תפדה בשה. נוֹתֵן שֶׂה לַכֹּהֵן וְהוּא חֻלִּין בְּיַד כֹּהֵן, וּפֶטֶר חֲמוֹר מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה לַבְּעָלִים:

וערפתו. עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ; הוּא הִפְסִיד מָמוֹן כֹּהֵן, לְפִיכָךְ יֵפָסֵד מָמוֹנוֹ:

כל בכור בניך תפדה. חֲמִשָּׁה סְלָעִים פִּדְיוֹנוֹ קָצוּב, שֶׁנֶּאֱמַר וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר י״ח):

ולא יראו פני רקם. לְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא דָּבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, וְאֵינוֹ מוּסָב עַל הַבְּכוֹר – שֶׁאֵין בְּמִצְוַת בְּכוֹר רְאִיַּת פָּנִים – אֶלָּא אַזְהָרָה אַחֶרֶת הִיא, וּכְשֶׁתַּעֲלוּ לָרֶגֶל לֹרָאוֹת לֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם – מִצְוָה עֲלֵיכֶם לְהָבִיא עוֹלַת רְאִיַּת פָּנִים. וּלְפִי מִדְרַשׁ בָּרַיְתָא מִקְרָא יָתֵר הוּא, וּמֻפְנֶה לִגְזֵרָה שָׁוָה, לְלַמֵּד עַל הַעֲנָקָתוֹ שֶׁל עֶבֶד עִבְרִי שֶׁהוּא חֲמִשָּׁה סְלָעִים מִכָּל מִין וָמִין, כְּפִדְיוֹן בְּכוֹר; בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין (דף י״ז):

כ״א **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת:**

בחריש ובקציר. לָמָּה נִזְכָּר חָרִישׁ וְקָצִיר? יֵשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים עַל חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הַנִּכְנָס לַשְּׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לְלַמֶּדְךָ שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, וְכָךְ מַשְׁמָעוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת, וַעֲבוֹדַת ו׳ הַיָּמִים שֶׁהִתְרֵתִי לְךָ, יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהֶחָרִישׁ וְהַקָּצִיר אָסוּר, וְאֵין צָרִךְ לוֹמַר חָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר שָׁדְךָ לֹא תִזְרָע וְגוֹ׳ (ויקרא כ״ה), וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בַּשַּׁבָּת, וְחָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁהֻזְכַּר בּוֹ לוֹמַר לְךָ, מֶה חָרִישׁ רְשׁוּת אַף קָצִיר רְשׁוּת, יָצָא קָצִיר הָעֹמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת (ראש השנה ט׳):

כ״ב **וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה:**

בכורי קציר חטים. שֶׁאַתָּה מֵבִיא בּוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִן הַחִטִּים:

בכורי. שֶׁהִיא מִנְחָה רִאשׁוֹנָה הַבָּאָה מִן הֶחָדָשׁ שֶׁל חִטִּים לַמִּקְדָּשׁ, כִּי מִנְחַת הָעֹמֶר הַבָּאָה בַּפֶּסַח, מִן הַשְּׂעוֹרִים הִיא (מנחות פ״ד):

וחג האסיף. בִּזְמַן שֶׁאַתָּה אוֹסֵף תְּבוּאָתְךָ מִן הַשָּׂדֶה לַבַּיִת; אָסִיפָה זוֹ לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ (דברים כ״ב):

תקופת השנה. שֶׁהִיא בַּחֲזָרַת הַשָּׁנָה – בִּתְחִלַּת הַשָּׁנָה הַבָּאָה:

תקופת. לְשׁוֹן מְסִבָּה וְהַקָּפָה:

כ״ג **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:**

כל זכורך. כָּל הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ; הַרְבֵּה מִצְוֹת בַּתּוֹרָה נֶאֶמְרוּ וְנִכְפְּלוּ – וְיֵשׁ מֵהֶם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְאַרְבַּע – לְחַיֵּב וְלַעֲנֹשׁ עַל מִנְיַן לָאוִין שֶׁבָּהֶם וְעַל מִנְיַן עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶם:

כ״ד **כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:**

אוריש. כְּתַרְגּוּמוֹ אֲתָרִיךְ, וְכֵן הֶחֱל רָשׁ (דברים ב׳), וְכֵן וַיּוֹרֶשׁ אֶת הָאֱמֹרִי (במדבר כ״א) – לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין:

והרחבתי את גבלך. וַאֲפִלּוּ רָחוֹק מִבֵּית הַבְּחִירָה, וְאֵינְךָ יָכוֹל לֵרָאוֹת לְפָנַי תָּמִיד, לְכָךְ אֲנִי קוֹבֵעַ לְךָ שָׁלֹשׁ רְגָלִים הַלָּלוּ:

כ״ה **לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח:**

לא תשחט וגו׳. לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח וַעֲדַיִן חָמֵץ קַיָּם; אַזְהָרָה לַשּׁוֹחֵט אוֹ לַזּוֹרֵק אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה (פסח׳ ס״ג):

ולא ילין. כְּתַרְגּוּמוֹ; אֵין לִינָה מוֹעֶלֶת בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְאֵין לִינָה אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר (זבחים פ״ז):

זבח חג הפסח. אֲמוּרָיו, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְכָל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים:

כ״ו **רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: {פ}**

ראשית בכורי אדמתך. מִשְׁבַּעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים בְּשֶׁבַח אֶרֶץ, אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וְגוֹ׳ (דברים ח׳) – וּדְבָשׁ הוּא דִּבַשׁ תְּמָרִים:

לא תבשל גדי. אַזְהָרָה לְבָשָׂר בְּחָלָב, וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים כָּתוּב בַּתּוֹרָה, אֶחָד לַאֲכִילָה וְאֶחָד לַהֲנָאָה וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל (חולין קט״ו):

גדי. כָּל וָלָד רַךְ בְּמַשְׁמָע, וְאַף עֵגֶל וָכֶבֶשׂ; מִמַּה שֶּׁהֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ בִּכְמָה מְקוֹמוֹת ״גְּדִי עִזִּים״ לָמַדְתָּ שֶׁגְּדִי סְתָם כָּל יוֹנְקִים בְּמַשְׁמָע (שם קי״ג):

בחלב אמו. פֵּרֵט לָעוֹף שֶׁאֵין לוֹ חָלָב, שֶׁאֵין אִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים (שם):

כ״ז **וַיֹּאמֶר יְהוָה֮ אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ֣ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵ֣לֶּה כִּ֣י עַל־פִּ֗י | הַדְּבָרִים הָאֵ֔לֶּה כָּרַ֥תִּי אִתְּךָ֖ בְּרִ֣ית וְאֶת־יִשְׂרָאֵֽל׃**

את הדברים האלה. וְלֹא אַתָּה רַשַּׁאי לִכְתֹּב תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה (גיטין ס׳):

כ״ח **וַיְהִי־שָׁ֣ם עִם־יְהוָ֗ה אַרְבָּעִ֤ים יוֹם֙ וְאַרְבָּעִ֣ים לַ֔יְלָה לֶ֥חֶם לֹֽא־אָכַ֖ל וּמַ֣יִם לֹ֣א שָׁתָ֑ה וַיִּכְתֹּ֣ב עַל־הַלֻּחֹ֔ת אֶת דִּבְרֵ֖י הַבְּרִ֑ית עֲשֶׂ֥רֶת הַדְּבָרִֽים׃**

כ״ט **וַיְהִ֗י בְּרֶדֶת֩ מֹשֶׁה֙ מֵהַ֣ר סִינַ֔י וּשְׁנֵ֥י לֻחֹ֖ת הָעֵדֻ֑ת בְּיֵ֤ד־מֹשֶׁה֙ בְּרִדְתּ֣וֹ מִן־הָהָ֔ר וּמֹשֶׁ֕ה לֹא־יָדַ֖ע כִּ֣י קָרַ֑ן עוֹר֙ פָּנָ֔יו בְּדַבְּר֖וֹ אִתּֽוֹ׃**

ויהי ברדת משה. כְּשֶׁהֵבִיא לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים:

כי קרן. לְשׁוֹן קְרָנַיִם, שֶׁהָאוֹר מַבְהִיק וּבוֹלֵט כְּמִין קֶרֶן; וּמֵהֵיכָן זָכָה מֹשֶׁה לְקַרְנֵי הַהוֹד? רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ מִן הַמְּעָרָה, שֶׁנִּתַּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי (תנחומא):

ל׳ **וַיַּ֤רְא אַהֲרֹן֙ וְכָל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶת־מֹשֶׁ֖ה וְהִנֵּ֣ה קָרַ֑ן עוֹר֙ פָּנָ֔יו וַיִּירְא֖וּ מִגֶּ֥שֶׁת אֵלָֽיו׃**

ויראו מגשת אליו. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל עֲבֵרָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בַּעֲבֵרָה מַהוּ אוֹמֵר? וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כ״ד) – וְלֹא יָרְאִים וְלֹא מְזַדְּעְזְעִים, וּמְשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אַף מְקָרְנֵי הוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיוּ מַרְתִּיעִים וּמְזַדְּעְזְעִים (ספרי):

ל״א **וַיִּקְרָ֤א אֲלֵהֶם֙ מֹשֶׁ֔ה וַיָּשֻׁ֥בוּ אֵלָ֖יו אַהֲרֹ֑ן וְכָל־הַנְּשִׂאִ֣ים בָּעֵדָ֔ה וַיְדַבֵּ֥ר מֹשֶׁ֖ה אֲלֵהֶֽם׃**

הנשאים בעדה. כְּמוֹ נְשִׂיאֵי הָעֵדָה:

וידבר משה אלהם. שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּלְשׁוֹן הֹוֶה הוּא כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה:

ל״ב **וְאַחֲרֵי־כֵ֞ן נִגְּשׁ֣וּ כָל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וַיְצַוֵּם֙ אֵ֚ת כָּל־אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֔ר יְהוָ֖ה אִתּ֑וֹ בְּהַ֖ר סִינָֽי׃**

ואחרי כן נגשו. אַחַר שֶׁלִּמֵּד לַזְּקֵנִים, חוֹזֵר וּמְלַמֵּד הַפָּרָשָׁה אוֹ הֲהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל; תָּנוּ רַבָּנָן כֵּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה? מֹשֶׁה הָיָה לָמֵד מִפִּי הַגְּבוּרָה, נִכְנַס אַהֲרֹן שָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּרְקוֹ, נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן וְיָשַׁב לוֹ לִשְׂמֹאל מֹשֶׁה, נִכְנְסוּ בָנָיו, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם נִסְתַּלְּקוּ הֵן, יָשַׁב אֶלְעָזָר לִימִין מֹשֶׁה וְאִיתָמָר לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן, נִכְנְסוּ זְקֵנִים, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים יָשְׁבוּ לְצָדָדִין, נִכְנְסוּ כָּל הָעָם, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם; נִמְצָא בְּיַד כָּל הָעָם אֶחָד, בְּיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, בְּיַד בְּנֵי אַהֲרֹן שְׁלֹשָׁה, בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה וְכוּ׳. כִּדְאִיתָא בְּעֵרוּבִין (דף נ״ד):

ל״ג **וַיִּכַּ֥ל מֹשֶׁ֖ה מִדַּבֵּ֣ר אִתָּ֑ם וַיִּתֵּ֥ן עַל־פָּנָ֖יו מַסְוֶֽה׃**

ויתן על פניו מסוה. כְּתַרְגּוּמוֹ בֵּית אַפֵּי, לְשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, בַּתַּלְמוּד (כתובות ס״ב) סְוִי לְבָּהּ, וְעוֹד בִּכְתֻבוֹת (דף ס׳), הֲוָה קָא מַסְוֵה לְאַפָּהּ, לְשׁוֹן הַבָּטָה – הָיָה מְסִתַּכֵּל בָּהּ, אַף כָּאן מַסְוֶה בֶּגֶד הַנִּתָּן כְּנֶגֶד הַפַּרְצוּף וּבֵית הָעֵינַיִם; וְלִכְבוֹד קַרְנֵי הַהוֹד – שֶׁלֹּא יִזּוֹנוּ הַכֹּל מֵהֶם – הָיָה נוֹתֵן הַמַּסְוֶה כְּנֶגְדָּן, וְנוֹטְלוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל, וּבְשָׁעָה שֶׁהַמָּקוֹם נִדְבָּר עִמּוֹ עַד צֵאתוֹ, וּבְצֵאתוֹ יָצָא בְּלֹא מַסְוֶה:

ל״ד **וּבְבֹ֨א מֹשֶׁ֜ה לִפְנֵ֣י יְהוָ֗ה לְדַבֶּר֙ אִתּ֔וֹ יָסִ֖יר אֶת־הַמַּסְוֶ֑ה עַד־צֵאתֹ֔ו וְיָצָ֗א וְדִבֶּר֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֵ֖ת אֲשֶׁ֥ר יְצֻוֶּֽה׃**

ודבר אל בני ישראל. וְרָאוּ קַרְנֵי הַהוֹד בְּפָנָיו; וּכְשֶׁהוּא מְסִתַּלֵּק מֵהֶם ...

ל״ה **וְרָא֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֮ אֶת־פְּנֵ֣י מֹשֶׁה֒ כִּ֣י קָרַ֗ן עוֹר֙ פְּנֵ֣י מֹשֶׁ֔ה וְהֵשִׁ֥יב מֹשֶׁ֛ה אֶת־הַמַּסְוֶ֖ה עַל־פָּנָ֑יו עַד־בֹּא֖וֹ לְדַבֶּ֥ר אִתּֽוֹ׃ {ס}**

והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו. וּכְשֶׁבָּא לְדַבֵּר אִתּוֹ נוֹטְלוֹ מֵעַל פָּנָיו: